

ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

Органи внутрішніх справ є одним з основних суб'єктів протидії насильству в сім'ї. Важливим аспектом профілактики насильства в сім'ї є своєчасне реагування органів внутрішніх справ на сигнали й повідомлення про їх вчинення. Покращення ситуації в досліджуваній сфері ми вбачаємо через подальший розвиток правових та організаційних механізмів регіональної й загальнодержавної системи попередження насильства в сім'ї.

Ключові слова: насильство, сім'я, попередження, захисний припис, профілактичний облік.

Органы внутренних дел являются одним из основных субъектов противодействия насилию в семье. Важным аспектом профилактики насилия в семье является своевременное реагирование органов внутренних дел на сигналы и сообщения об их совершении. Улучшение ситуации в исследуемой сфере мы видим через дальнейшее развитие правовых и организационных механизмов региональной и общегосударственной системы предупреждения насилия в семье.

Ключевые слова: насилие, семья, предупреждение, защитное предписание, профилактический учет.

Internal affairs agencies are one of the main subjects to counter domestic violence. An important aspect of the prevention of domestic violence is a timely response to the internal affairs agencies to the signals and messages on their commission. Improving the situation in the area under study we see through the further development of the legal and institutional mechanisms for regional and national system of prevention of domestic violence.

Key words: violence, family, prevention, order of protection, preventive register.

Вступ. Сім'я як основний осередок суспільства виконує найважливіші соціальні функції, відіграє значиму роль у житті людини, забезпеченні соціалізації, формуванні й задоволенні індивідуальних потреб.

Поняття «сім'я» в нас зазвичай асоціюється з безпекою та захистом, із місцем, де можна знайти спокій і порозуміння.

Зараз, коли в незалежній демократичній Україні відбувається розуміння громадськістю важливості дотримання людських прав і свобод, насильство в сім'ї стає соціально усвідомленою проблемою, оскільки це не особиста справа кривдника й жертви, а проблема, що потребує загальної уваги й конкретної державної політики для її вирішення.

Стан дослідження. Проблематика участі органів внутрішніх справ у протидії насильству в сім'ї в Україні недостатньо розроблена в науковій літературі.

У вітчизняній науці розробкою теоретичних і практичних аспектів зазначеної проблеми займалися О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, О.В. Ковальова, О.Д. Коломоєць, К.Б. Левченко, П.С. Матишевський, А.О. Монаєнко, В.К. Негоденко, О.В. Негодченко, О.В. Тюріна, Н.Б. Шамрук та інші.

Постановка завдання. У статті досліджуються органи внутрішніх справ як суб'єкт протидії насильству в сім'ї. Робиться спроба проаналізувати основні положення законодавства України й міжнародні документи з протидії насильству в сім'ї.

Результати дослідження. Насильство в сім'ї є серйозним порушенням прав людини, які держава має відстоювати й захищати, зокрема права на життя й фізичну недоторканність; права не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведіння; права на свободу від дискримінації за ознакою статі; права на здоровий і безпечний розвиток тощо. Україна ратифікувала низку міжнародних угод, узявши тим самим на себе зобов'язання щодо захисту людей від насильства, у тому числі сімейного.

У сучасній Україні до загальнокримінологічних чинників і супутніх сімейному насильству соціально-негативних явищ можна віднести такі:

- погіршення й нестабільність соціально-економічного життя (що часом обумовлює суперечність між природним бажанням мати дитину й економічною неспроможністю; неможливість розвивати свої таланти, культурні запити тощо);
- скорочення кількості робочих місць, безробіття;
- поширеність у засобах масової інформації пропаганди насильства й жорстокості;
- поширення алкоголізму й наркоманії;
- укорінення в суспільній свідомості цільової позиції на індивідуальне виживання та збагачення будь-якими способами (у тому числі незаконними), відсутність соціальних ідеалів;
- збільшення кількості розлучень і неповних сімей;
- слабка дієвість системи матеріальної допомоги сім'ям, які її потребують;
- матеріальна залежність жінок від чоловіків [8, с. 26].

Проблема насильства в сім'ї є серйозною проблемою, яка для вирішення потребує об'єднання зусиль державних структур, правоохоронних органів, громадських і міжнародних організацій, науковців та експертів.

Діяльність із протидії насильству в сім'ї має комплексний характер і включає в себе заходи соціально-економічного, педагогічного, психолого-корекційного та правоохоронного характеру. При цьому варто зазначити, що діяльність правоохоронних органів у цій сфері має досить важливе значення завдяки тому, що лише вони через наділені можливістю застосовувати заходи примусу до осіб, які вже вчинили прояви насильства.

О.В. Ковальова практичне виконання завдань міліції на місцях безпосередньо пов'язує з діяльністю служби дільничних інспекторів міліції, яка здійснює найбільший обсяг профілактичних заходів загальної й індивідуальної спрямованості, зокрема з попередження насильства в сім'ї. На думку науковця, дільничні інспектори відповідають за стан громадського порядку на своїх дільницях, знають майже кожного їх мешканця, тому саме вони відіграють одну з головних ролей у попередженні насильства в сім'ї [6, с. 189].

Стаття 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає повноваження уповноважених підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження насильства в сім'ї, які:

- виявляють причини й умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають у межах своїх повноважень заходи щодо їх усунення;
- беруть на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї та проводять виховно-попереджувальну роботу з ними;
- відвідують сім'ї, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання та проводять з ними профілактичну роботу;
- виносять офіційні попередження членам сім'ї про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;

- приймають і розглядають у межах своїх повноважень, визначених законом, заяви й повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення;
- вживають відповідні заходи щодо припинення насильства в сім'ї, а також дій членів сім'ї, спрямованих на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;
- повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи й послуги, якими вони можуть скористатися;
- направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- виносять захисні приписи;
- контролюють виконання вимог захисних приписів;
- направляють осіб, які вчинили насильство в сім'ї, до кризових центрів для проходження корекційної програми;
- взаємодіють зі спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки й піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства в питаннях попередження насильства в сім'ї;
- надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів;
- здійснюють інші повноваження щодо попередження насильства в сім'ї, передбачені законом [2; 5].

Повноваження кримінальної міліції в справах дітей поширюються на випадки, коли жертва насильства в сім'ї або особа, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, а також особа, що вчинила насильство в сім'ї, не досягли 18-річного віку.

Підставами для вжиття заходів із попередження насильства в сім'ї є такі:

- заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання на вжиття заходів із попередження насильства в сім'ї в разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
- отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї [2; 5].

Важливим аспектом профілактики насильства в сім'ї є своєчасне реагування органів внутрішніх справ на сигнали й повідомлення про їх вчинення [4].

Працівники міліції приймають і розглядають заяви (повідомлення) про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 616, та нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України [3].

У зазначеному документі передбачено, що прийняття, облік і розгляд заяв здійснюється за місцем проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, службою дільничних інспекторів міліції та кримінальною міліцією в справах дітей органу внутрішніх справ.

Орган, до якого надійшла заява або повідомлення про вчинення насильства в сім'ї чи реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву або повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачені законом заходи з попередження насильства в сім'ї. Відмова в прийнятті й розгляді заяви не допускається.

Постановою встановлено триденний термін розгляду заяв вищеперерахованими органами, а за потреби в перевірці викладених у заяві фактів і додаткових обставин заява розглядається не більше семи календарних днів. Якщо заява стосується дитини чи недієздатного члена сім'ї, відповідна інформація подається в службу в справах дітей та органи опіки й піклування [3].

У разі отримання цієї заяви, повідомлення чи іншої інформації вживаються передбачені законом заходи щодо припинення правопорушення. За необхідності надання потерпілому або правопорушнику першої медичної допомоги викликають бригаду швидкої медичної допомоги [5].

Працівниками служби дільничних інспекторів міліції або кримінальної міліції в справах дітей члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, про що його повідомляють під розписку. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку. Підставами для його винесення є такі: заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї; висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання щодо вжиття заходів із попередження насильства в сім'ї в разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто; отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї; отримання інформації про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення (звернення громадян, ЗМІ, організацій, навчальних закладів тощо). У разі вчинення особою насильства в сім'ї після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція в справах дітей видає цій особі під розписку направлення на проходження корекційної програми та в триденний строк надсилає до відповідного кризового центру повідомлення про направлення особи на проходження корекційної програми [2; 5].

Члена сім'ї, якому було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція в справах дітей беруть на профілактичний облік. Особі, яка вчинила насильство в сім'ї, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї за погодженням із начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесено захисний припис [2; 4].

Захисний припис може бути винесений осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку. Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) стосовно жертви насильства в сім'ї, зокрема чинити конкретні акти насильства в сім'ї; отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї; розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває в місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї; відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї; вести телефонні переговори із жертвою насильства в сім'ї [2; 7, с. 25].

Офіційні попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї й захисні приписи виносяться за місцем проживання особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Про відмову особи від підписання цих документів у них робиться відповідний запис [5].

Кодекс України про адміністративні правопорушення містить статтю 173-2, яка передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми.

Позитивно вплинуло на покращення роботи органів внутрішніх справ із попередження насильства в сім'ї ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї», яким виключено зі статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення покарання у вигляді штрафу й виправних робіт. При цьому залишено покарання у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту та передбачено можливість застосування приводу до особи, яка ухиляється від явки до органів внутрішніх справ або суду в справі про вчинення насильства в сім'ї [1].

Висновки. Протидія насильству в сім'ї є комплексом соціально-педагогічних і правових заходів спеціально уповноважених органів держави й інституцій громадянського су-

спільства, що охоплюють попередження, виявлення, припинення правопорушень у сім'ї, притягнення до відповідальності й корегування поведінки правопорушників, надання соціальної підтримки жертвам насильства.

Діяльність органів внутрішніх справ займає провідне місце в питаннях протидії насильства в сім'ї, адже саме на цю інституцію покладено обов'язок безпосередньо здійснювати комплекс заходів попередження та припинення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8074-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 616 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.В. Ковальова ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2008. – 240 с.
7. Власов П.О. Насильство в сім'ї та діяльність ОВС по його подоланню : [інформаційно-практичний посібник] / П.О. Власов, В.В. Петровський. – Дніпропетровськ : УМВС України в Дніпропетровській області, 2006. – 72 с.
8. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : [навчально-методичний посібник] : у 2 т. / за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К. : Україна, 2011– . – Т. 1. – 2011. – 171 с.